

meg egy színvalóságos rétege. A felsorolásban azonban, mint azt *A halál egy hipotetikus fejezetéről van szó* tehát című „toponimikus játék” bizonyítja, úgy szétmorzsolódik a valós lényeg, mint az emberi fej valahol a vonatkerekek alatt. Márpedig minden irodalmi mű felsorolás, szavak sorjázása, a név keresése. „Voltaképpen a személynév is a megnevezhetetlen, végtelen ürességünk álneve”, írta le valahol Mihajlo Pantić. Az ímént említett metairrodalmi rövidtörténetben a szövegben elhalálozott hipotetikus hős (aki a kifejezetten csak a szövegben létező klozetből zuhant le a vonatkerekek alá) arctalan. „A szétdarabolt törzs végül a sín pár mellett kötött ki a sűrű, nedves erdő ernyője alatt, a fej pedig, vagyis a formátlan darálék húsból, csontokból, agyból és alvadt vérből, valahol legurult a töltésen, és a mocsár iszapjában állapotodott meg.” No, nem valami szimbolikus fő ez, csupán szövegtörmelék. Óhatatlanul felmerül azonban a kérdés, hogy mit tesz egy rövidtörténet? És mi teszi?

Nem fogok morbid hasonlatokba bocsátkozni, miként műfajelméleti fejtegetésekbe sem, inkább el nem felejtett, nem a pragmatikus, hanem az érzékenyebb pszichoanalitikusra vetem a szemem. Mi is van azzal az elfeledett mondatdal? Ő mindig feltételelesen fogalmaz. Azt mondja, a hiányzó mondatban talán ott van az Apa hiánya és a tőle örökölt Város, az Írás (ez a mondatban az ige), ott van az „Én” is a maga kellő problematikuságával, mindenképp szerepel benne az „ah” szócska (a páciens nem egy száraz ember, mer sóhajtani; a *Kossava* . . . mindegyik novellájába bele van tűzve ez a szócska), ott van a Másik, akivel akadozik a kommunikáció (ez egy akadozó hiányzó mondat), és van benn egy fantáziakép, mely olyan, mint a határtalan ég, a víz, a gyönyörűség, valamint a halál. De e mondat persze így, de még hasonlóképp sincs meg. Csak a darabkák darabkái: egy eltüntetetlen folt az Apáról (és az író apákról), egy városkép fragmentumai, egy sokalakú én felvillanásai, lefotott sóhajok és kiáltások, beszélgetéstöredékek, fantázia-és álomképek foszlányai.

És hozzáfűzné az analitikus, mosolyogva, hogy milyen meghökkentően és üdítően normális ez a páciens: párját ritkító közvetlenséggel ír/beszél, sokoldalú, életközeli, a reflexiót meg a mesét remek egyensúlyban tartja, és olyan keresetlenül és emberien tud gondolkodni a legbonyolultabb dolgokról is, hogy az már-már bölcsességnek számít. Rendkívül koncentrált, tíz sorban világot, embert ábrázol. Ő sosem merné ugyan rámondani egy terápiára, hogy sikerült, de ez az ember, fragmentum ide vagy oda, összefogta magát, ergo van világa, melynek hiányfoltjait nem kendőzi. Hogy ez mit tesz, azt inkább Pantićtól idézem, aki azt mondja valakiről, egy nemzedéktársról, aki már nem él, hogy „érett emberré vált, és megtalálta azt a benső összhangot önmaga és a világ között, amikor a halál elkerülhetetlenségének gondolata valahogy könnyebben viselhető”. Ennyi.

RADICS Viktória

LALIA GÁBOR KÖNYVÉRŐL

Lalia Gábor: *Gazdaságtörténeti pillanatképek Észak-Bácskából*. Adalékok Bácska mezőgazdaságának történetéhez. Életjel, Szabadka, 2001

Vajdaság helytörténeti irodalma, még ha nem is mindig arányos a megoszlása településekként, nem mondható szegénynek.

A szisztematikus monográfiák mellett szép számban jelennek meg hosszabb és rövidebb helytörténeti írások, melyek végső soron egy modell alapján készülnek, hiszen

amivel foglalkoznak, sok vonatkozásban közös. Ezekről formájában és témájában is eltér Lalia Gábor szabadkai helytörténész az Életjel Könyvek sorozatában megjelent, *Gazdaságtörténeti pillanatképek Észak-Bácskából* című könyve, melyet adalékként szánt Bácska mezőgazdaságának történetéhez.

A szerző tizenhat írását tartalmazza a könyv, ezek közül a néprajzos recenzius Beszédes Valéria szerint kétharmada az írásoknak a szabadkai szőlőművelés történetével foglalkozik az első írásos forrásokkal, a XVIII., XIX. századi újratelepítéseken keresztül a XX. századig. De ezenkívül a mezőgazdaság más, nem olyan gyakran tanulmányozott területeinek történetét is feleleveníti a szerző, amikor a XIX. századi szabadkai városi erdész, Pánczer József jelentéseit elemzi, a Palicsi- és a Ludasi-tó halairól és az egykori halászaról ír, a méhészet és a dohánytermesztés kezdeteit kutatja Ludason.

A szerző a szőlőtermesztés történetét az Árpád-kortól kíséri azzal a meggyőződéssel, hogy a szabadkai szőlészet hagyománya sokkal mélyebben gyökerezik a múltban, mint ahogy azt feltételeztük. Bizonyítékul a XII. század végi, szávaszentdemeteri (Sremska Mitrovica), görög monostor tulajdonában volt öt különböző helyen lévő szőlőültetvényre hivatkozik, melyek közül az egyik, a boldogasszonyegyházi, feltehetően Szeged belterületéhez tartozott. Így tehát az sem kizárt, hogy a későbbi Szabadka helyén is ebben az időben volt ilyen szőlőkert.

A következő adat már a XV. századba visz bennünket, amelyben Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda sorolja fel azokat a birtokokat, amelyeket Mátyás király adományozott anyjának, Szilágyi Erzsébetnek. A Bács és Csongrád megyeiek között azokat is, amelyeken szőlőszettel foglalkoztak, mint ahogyan az 1502-ben Corvin János lipói herceg által elzálogosított birtokainak listáján szereplő „Zabathka nevű várat a mezővárossal együtt, annak valamennyi haszonvetélevel és bármely tartozékával, szántóival, termőföldjeivel, réteivel és nem utolsósorban szőlőivel és szőlőhegyeivel, vizekkel és folyóival együtt”. A szőlők alatt a kertszőlőket, a szőlőhegyek alatt pedig, gyűjtőfogalomként, a tömbbe csoportosított szőlőbirtokokat értették.

A szerző szerint a szabadkai szőlők a mai város területén levő ősi völgyek a Nagy rét, Mlaka, Gáti-lapos, Fűzfás-érrel szétválasztott dombhátain és kiemelkedő részein lehetnek. Ezt a török hódoltság idejéből származó adórajstromok is bizonyítják: Szobatika település határában léteznek szőlők”, így hajthatták be itt a hordóadót és musttizedet is. Ebben az időben a szarvasmarha és gabona mellett a bor is a legfontosabb árucikkek közé tartozott. De Lalia Gábor foglalkozik még a tiszai határörvidék szőleinek leírásával, a vincellérek és budárok világával, és nem utolsósorban a XIX. századra kialakuló sajátos „szabadkai borvidékkel”, annak telepítésével, a palicsi szőlőiskolával, melyben különös gonddal válogatták a tájhoz alkalmazkodó legalkalmasabb szőlőfajokat. Tanították annak ültetését, metszését, trágyázását és a bor kezelését, de ennek nagymesteréről, Törley Józseftről sem feledkezett meg, akinek neve a magyarországi pezsgőkészítés magaskiskoláját jelzi.

A szőlőtermesztés történetének ismertetésén kívül a szerző a török idők deftereiben kutatott a mezőgazdaság történetének adatai után, de érdekes szabadkai okmányokat is ismertet, mint amilyen Pánczer József szabadkai városi erdész természetföldrajzi leírása a szabadkai erdőkről és azok gazdasági kihasználtságának 1885-ben megírt „üzemtervéről”. De ír azoknak az erdőknek a szabályozási és újraültetési tervéről is, amilyen a Körösi erdő, melyet ez a XIX. századi szakember a „legszebb” városi erdőnek tartott.

Foglalkozik Palics és Ludas tavi halászatának gazdaságtörténeti leírásával, a haltelepítéssel és azokkal az intézkedésekkel, amelyeket a város a halászattal kapcsolatosan hozott.

Lalia Gábor könyve az olyan ritka helytörténeti művek közé tartozik, amelyben az okmányok legnagyobb része a szabadkai levéltárból valók, és ezeket az egyes témakra vonatkozó szakirodalom felhasználásával szerencsésen ötvözte. Az egyes szövegeket lezáró térképmásolatok pedig nemcsak a díszítés funkciójában szerepelnek, hanem a leírtak hitelességét növelik.

Ebben a könyvben a sok kis kockából összeálló nagy történelemnek a darabkája villan fel. Külön világ, sajátos világ, a palicsi vízi élet, egy XIX. századi városi erdősz, a ludasi gányók. Egy egész mikrokozmosz. A mi történelmünk.

ÓZER Ágnes

S Z Í N H Á Z

A HAIR AZ ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZBAN

Miről szól(hat) ma a hatvanas évek második felének elhíresült „világnézeti musical”-je, ahogy Molnár Gál Péter említi tíz évvel ezelőtti kritikájában a magyarul is csak *Hair*ként ismert művet? A kérdés tovább árnyalható, ha hozzátesszük: nem Amerikában, hanem Európában, sőt annak is sajátos pontján, a maradék Jugoszláviában, egy magyar színházban? Egészen másról, mint a vietnami háborúba belegabalyodott Amerikában a hippikorszakban. De másról, mint akár Újvidéken szólt volna az államilag be nem vallott, de tagadhatatlanul folytatott horvátországi, boszniai háború idején. 2001 tavaszán a *Hair*, melynek zenéjét, dalait nem kezdte ki az idő, már régen nem az egykor kifogásolt, elutasított külsőségekkel provokál. Ma már, sőt legalább két évtizede, nem vált(hat) ki közbotránykozást sem a hosszú haj, sem a szabadon felfogott szerelem, a kábítószere élvezete, a társadalommal szembeni tisztességtelenség, sem a szereplők trágár szóhasználat. Mindezen már az élet is és a színház is többszörösen túllépett. Sem élettartalom, sem pedig színházi forma tekintetében a *Hair* nem hat az újdonság erejével.

És mégis magával ragad, gyűjt.

Amerikában elsősorban a vietnami háború elleni nemzedéki lázadásként, tiltakozásként szólt meg, s hogy a társadalmi konvenciókat támadta, az másodlagos cél, kísérőjelenség lehetett. Jugoszláviában, ha történetesen színre került volna a horvát, a boszniai háború vagy a szerbiai bombázások idején, hasonlóképpen a fiatalság tiltakozását jelentette volna. A katonai behívó elégetése pedig pontosan azt jelentette volna, mint három évtizeddel előbb Amerikában, s nyilván ugyanolyan következményekkel is járt volna. Bár a *Hair* háborús vonatkozásai itt is elvesztették az emberi létezését érintő aktualitásukat, s inkább mementószerűvé váltak, a tiltakozás, a körülmények szerencsés változása ellenére, mégsem egészen alaptalan. A sebek még túl frissek, újabb s újabb terhelő bizonyítékok ismeretében állandóan fel-felszakadnak, a tiltakozás némileg utólagos, de – mivel a lelkiismeret ébrentartása sem mellékes – nem is indokolatlan.

Ennél azonban lényegesebbnek érzem a megbékélés, az egymás megértésének hirdetését.